
KŪNO KULTŪROS PEDAGOGO RENGIMAS: KULTŪROLOGINIS ASPEKTAS

A. Garalis

Klaipėdos universitetas

Kultūros kategorija susideda iš 2 krypčių: visuomenės kultūra ir asmenybės kultūra. Kultūra, kaip visuomenės būseną, sukuria sąlygas išplėstiniais socialiniams-profesiniams santykiams tam tikrame socialiniame. Jos esmė – žinių, mokėjimai, kuriuos perėmęs žmogus integruoja į visuomenę ir joje gyvena. Tuo nulemiama adaptacinė kultūros funkcija, pasireiškianti individo savisauga ir jo tobulėjimu. Čia galima išskirti tokias kultūros sferas: politinę, buitines ir darbo, bendravimo, teisinę, dvasinę, meninę, estetinę, švietimo, ugdymo, mokslo, dorovės, kūno kultūros ir kt.

Asmenybės kultūra atspindi individualią asmenybės kultūrą, akcentuoja dėmesį žmogui, kaip veiklos ir bendravimo subjektui, jo kūrybiniam aktyvumui ir savęs tobulinimui. Asmenybės kultūra apima savyje žinias, įsitikinimus, poreikius, motyvus, tikslus, idealus, vertybes, interesus ir elgesio komponentus.

Asmenybės kultūra – tai jos pačios saviraiškos būdas, atspindintis ne tik tam tikros visuomenės bendros kultūros lygį, bet ir aktyvų tos visuomenės raidos šaltinį. Tuo pasireiškia žmogaus kūrybiškumas kultūroje ir aktyvi įtaka jai.

Taigi tarp socialinės ir asmenybės kultūrų apsektų egzistuoja tarpusavio priklausomybė: kuo turtingesnė kiekvienos asmenybės kultūra, tuo ji asmeniniu indėliu yra reikšmingesnė socialinių ir kultūrinių vertybių atsiradime visuomenėje, tuo visuomenė kultūriniu atžvilgiu labiau praturtėja. Kuo kultūringesnė visuomenė, tuo geresnės sąlygos asmenybės savikūrai ir saviraiškai.

Jau senovės Graikijoje kūno kultūrai buvo suteikiama gili prasmė. Ji turėjo prisidėti prie aukštesnio lygio žmogaus ugdymo ne tik todėl, kad lavinamas kūnas, bet ir todėl, kad judesys, graikų supratimu, savotiškai nuteikia ir sielą. Tarnavo ne tik sportiniam kūno grūdinimui. Kūrė ne tik harmoningą išorinio pavidalo ir valdomo kūno judesį grožį, bet tobulino ir charakterį. Drąsa, atsparu-

mas baimei, klusnumas įstatymams, savęs valdymas, draugiškumo dvasia, asmenybės jausmas buvo reikšmingi jos rezultatai. Graikų pedagogai gerai suprato, kad sveiką, stiprų ir gražų žmogų galima išugdyti tik tada, kai abu žmogaus pradai – kūnas ir siela – yra neatskiriama tobulinami kartu. Todėl fizinis lavinimas buvo realizuojamas kartu su doriniu ir estetiniu ugdymu. Taip rengdami graikai iš tikro pasiekė nuostabios kūno harmonijos (išvaizda ir judesiais). Graikų statulos rodo, kad jų kūnai buvo nepaprastai gražūs. Ne menininkai sukūrė idealų kūno tipą, bet pasiekti fizinio auklėjimo rezultatai įkvėpė menininkus tose skulptūrose įamžinti graikišką charakterį. Visa tai rodo, kad šios tautos fizinis auklėjimas buvo natūraliai integruotas į visą ugdymo, kultūros sistemą, susietas su visu ugdymo, kultūros turiniu. Turėjo aiškų dorovinį pobūdį, tarnavo ne tik gražioms kūno formoms, bet ir sielos dorovei ugdyti.

Daug dėmesio fiziniam ugdymui skyrė žymūs mąstytojai, filosofai: Platonas, Aristotelis ir kt. Platonas tvirtino, kad toks ugdymas turi sudaryti harmoniją ir apimti visą žmogų, kuriame pirmenybė būtų teikiama sielai. Aristotelis gimnastiką laikė ne vien naudingą sveikatos atžvilgiu, bet ir tuo, kad ji taurina širdį ir protą. Ji neturi būti tikslas, bet tik auklėjamasis įrankis sveikiems ir doriems valstybės piliečiams ugdyti.

Ir Lietuvoje ypač tarpukario laikotarpiu asmenybės, piliečio ugdymui kūno kultūros procese buvo skiriama daug dėmesio. Tai liudija Vydūno, K. Dineikos, V. Augustausko, J. Jurgelionio ir kt darbai. Ypač buvo kreipiamas dėmesys į pilietinį, dorovinį, estetinį, fiziškai stipresniojo pagalbos silpnesniai, meilės Lietuvai jausmo ugdymą. Tyrimai parodė, kad kūno kultūra ir sportas tuo laikotarpiu buvo socialinio ir darbinio aktyvumo ugdymo priemonė [10].

Vėliau per 50 metų sovietinį laikotarpį kūno kultūra (tikrąja jos esme) buvo daugiau deklaruojama, o ne praktiškai realizuojama. Labiausiai išskiriamas fizinių ypatybių ir judesių tobulinimas. Ypač tai pasireiškė didžiajame sporte, kuris buvo ideologinė priemonė parodyti socializmo privalumus prieš kapitalistinį pasaulį. Todėl sportui buvo skiriama daugiausia dėmesio, materialinės lėšos, palyginus su masine sveikatingumo kūno kultūra. Žmogus sportininkas tarnavo tik kaip priemonė šiam politiniam tikslui pasiekti. Mažai buvo gilinamasi į jo dvasinį pasaulį, asmenybės brandos kultūros ugdymą, jos saviugdą. Ir dabar nepakankamai domimasi kūno kultūra ir sportu kaip sveikatos ir darbingumo pakėlimo priemone [14]. Taigi kūno kultūra yra reikšminga sudėtinė bendros kultūros dalis. Tačiau ar visada galima vertinti da-

bartinį mokytoją ir dėstytoją ne tik kūno, bet ir kaip bendros kultūros atstovą, jos vertybių (plačiaja prasme) ugdytoją? Pagrindą tokioms abejonėms suteikia gyvenime matomos bendros kultūros apraiškos: elgesys, žinios, motyvai, poreikiai, tikslai, vertybės, interesai ir kt. Pastebėtas daugelio kultūros aspektų ir kultūros darbuotojo statuso neatitikimas. Dažnai fizinis auklėjimas bendrojo lavinimo ir aukštojoje mokykloje suprantamas ir realizuojamas tik kaip judesių ir fizinių galimybių tobulinimas. Taigi jis neatlieka savo svarbių funkcijų: kultūros vertybių perdavimo, profesinio rengimo, saviugdos ir kt. Toks fizinis auklėjimas užsklendžia tik tiesioginių žmogaus prigimtinių jėgų įvaldymą ir tobulinimą.

Be to, tobulinant kūno kultūros ir sporto procesą atsiranda didžiulių galimybių visapusiškam fiziniam, dvasiniam, emociniam – valiniam, intelektualiniam ugdymui ir saviugdai. Šias potencines galimybes reikia kuo skubiau panaudoti. Tai padėtų ugdyti visapusiškai išlavintą, socialiai ir profesiskai aktyvų pilietį, turtinantį ir stiprinantį valstybę. Į krašto gyventojų fizinį ir sveikatos būvio gerinimo būtinumą atkreipė dėmesį prof. R. Grigas [11], kuris tai vertina net kaip tautos savigynos objektą.

Neišnaudotas galimybes kūno kultūros ir sporto srityje ugdant socialia – profesine prasme vertingą asmenybę, pilietį, nebus galima kompensuoti kuo nors kitu, t. y. kitomis ugdymo sąlygomis, metodais.

Manau, kad geresnį efektą galima pasiekti trim etapais, kurie turi glaudų tarpusavio ryšį ir priklausomybę:

1) paties ugdymo proceso kokybinis pagerinimas, atsisakant siauro, tik tiesioginių žmogaus prigimtinių jėgų suvaldymo ir tobulinimo. Kartu su šia svarbia sfera būtų kompleksiskai ir kryptingai ugdomos ne mažiau svarbios kitos kultūrinės vertybės: sveikatingumas, profesiniu atžvilgiu svarbiausios psichofizinės savybės, kūno ir sielos vienovė, savęs pažinimas ir kt.;

2) aukšto psichofizinio, organizmo rezervinių ir adaptacinių galimybių, teorinio-metodinio parengimo lygio pasiekimas. Tai sudarys realias prielaidas sėkmingiau (negu visapusiškas fizinis parengimas) perimti pasaulio ir Lietuvos kultūros vertybes, aktyviai dalyvaujant jas kuriant, taip pat profesinėje veikloje, nepakenkiant savo sveikatai;

3) racionalios saviugdos poreikių ir įgūdžių sudarymas. Tai padės išlaikyti pasiektą aukštą sveikatos lygį, dar labiau padidins galimybes geriau realizuoti save, perimti ir kurti kultūrinės vertybes, efektyviai reikštis profesinėje

veikloje, optimaliai atkurti jėgas per visą asmeninį gyvenimą. Galima tikėtis, kad optimaliai savarankiškai funkcionuojanti asmenybė labiau prisidės prie kultūros turtinimo artimesnėje ar tolesnėje socialinėje erdvėje, pasieks gerų rezultatų profesiniame darbe.

Atlikti eksperimentiniai tyrimai [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9] parodė, kad šių trijų ugdymo etapų realizavimas sudarė prielaidas aukštam sveikatos, bendro ir specialaus profesinio psichofizinio, teorinio metodinio pasirengimo bei saviugdos lygiui pasiekti, ką byloja pedagoginiai, medicininiai, biologiniai, psichologiniai, sociologiniai tyrimai. Tokiu tikslingu ir kompleksišku ugdymu ir saviugda buvo pasirinkti pakankamai aukšti organizmo rezervinių ir adaptacinių galimybių, bendro ir specialaus fizinio, širdies–kraujagyslių ir kvėpavimo sistemų, fizinio ir protinio darbingumo, emocinės savikontrolės operatyvaus mąstymo, judėjimo reakcijų, valios ypatybių, akademinio pažangumo, socialinės adaptacijos rezultatai. Psichologiniai asmenybės tyrimo metodai parodė, kad auklėtiniai tapo žymiai socialiai aktyvesni, optimistiškesni, džiaugsmingesni, drąsesni, atkaklesni, atsparesni įvairiems stresams, lengviau įveikiantys sunkumus, suvokiantys mokslo ir kultūros vertybes, jie lengviau ir sėkmingiau užmezga socialinius kontaktus. Aktyvus pedagoginis procesas padėjo pagerinti ne tik socialiniu-profesiniu atžvilgiu svarbias asmenybės ypatybes, socialinę saviraišką, bet ir garantavo teorines-metodines žinias apie organizmą, jo tobulinimo galimybes. Ugdymo ir saviugdos procesas leido auklėtiniams geriau pažinti save ir racionaliau valdyti save priklausomai nuo vidinės būsenos ir išorinės aplinkos (profesinės ir kitos) poveikio.

Toks problemos sprendimo būdas leidžia atitrūkti nuo siauro požiūrio ir pereiti į kryptingesnę optimalią mokymo, ugdymo ir saviugdos vienovę, jos integraciją. Profesinis ugdymas tampa ne savitiksliu, o efektyvia priemone žmogaus humaniškumo ugdymui, jo parengimui profesijai ir gyvenimui, kultūrinių vertybių perėmimui. Šio proceso metu (ugdymo ir saviugdos valdymu) palengva brandinama asmenybė. Reikia manyti, kad asmenybė, turinti nemažą psichofizinį, dorovinį, intelektualinį potencialą ir reikiamą motyvaciją, pati save savarankiškai racionaliai tobulindama, natūraliai, be didelių pastangų, įsitrauks į socialinį gyvenimą ne tik kaip vartotoja, bet ir kartu kurdama save, kurs ir kultūrinės-materialines vertybes, turtins ir stiprins valstybę.

Įvertinant tai ir tą faktą, kad tik asmenybė gali ugdyti asmenybę, nes net pačiam pedagogui to neįaučiant vyksta savęs projektavimas į ugdomąjį, tai

kūno kultūros specialistui šis kultūrologinis aspektas neabejotinai reikšmingas reformuojant švietimo sistemą Lietuvoje, gerinant specialistų parengimą. Tuo jis gali įnešti didesnę savo asmeninio darbo indėlį į bendrą specialistų parengimo sistemą, žymiai daugiau prisidedamas prie jos efektyvumo.

Išvados

Istoriniu aspektu įvairiais laikotarpiais skirtingose šalyse fiziniam ugdymui, kaip asmenybės lavinimui, jo profesiniam parengimui, buvo skiriama nevienodai dėmesio.

Tarpukario Lietuvoje pastebėta kūno kultūros įtaka visuomenės kultūrai, asmenybės ugdymui, jos parengimui dirbti.

Dabartiniu metu skiriama nepakankamai dėmesio kūno kultūros pratybų kokybei gerinti, siekiant ugdyti asmenybę, pilietį, geriau parengti jį profesijai ir gyvenimui. Ypač būtina kelti kūno kultūros pedagogų profesinę kvalifikaciją ir visos kultūros tobulinimas.

PEDAGOGICAL PREPARATION FOR PHYSICAL TRAINING AND ITS CULTURAL ASPECT

A. Garalis

S u m m a r y

The article is about the importance of physical training for the development of the personality in the overall cultural context. Much attention is given to the historical aspect of physical training, the experience of the ancient Greeks, and the period between the civil wars of Lithuania. The article discloses the importance of physical training for the development of the personality and the evolution of the culture. A concern is expressed about the current situation of the preparation of specialists. It is very important that a teacher of physical training not be limited to the perfection of narrow human innate possibilities. He or she should develop an intelligent person and be a citizen who actively participates in social life, while trying to improve it.

LITERATŪRA

1. Vydūnas. Sveikata, Jaunumas, Grožis. Kaunas, 1991.
2. Garalis A. Studentų profesinio-taikomojo fizinio parengimo klausimai // Įvairaus amžiaus žmonių fizinio tobulėjimo klausimai: Mokslinių darbų rinkinys. Vilnius, 1979. P. 28–32.

3. Garalis A. Inžinierių sociologinis tyrimas sąryšyje su būsimų specialistų profesiniu parengimu // Kūno kultūros teorija ir praktika. Maskva, 1979. Nr. 5. P. 39–42 (rusų k.).
4. Garalis A. Studentų, kūno kultūros ir sporto interesų formavimo klausimai // Aukštosios mokyklos pedagogika: Resp. konf. medž. Kaunas, 1980. P. 180–182.
5. Garalis A. Inžinierių ir studentų organizmo rezervinių galimybių pakėlimas ir sveikatos stiprinimas tikslingu psichofiziniu parengimu // Sportas – mokslui, mokslas – sportui: Visasąj. moksl. konf. medž. Novosibirskas, 1984. P. 115–116 (rusų k.).
6. Garalis A. Profesinio kryptingumo fizinio auklėjimo rolė specialistų parengime // Socialinis studentų aktyvumas: Resp. moksl. konf. medž. Kaunas, 1985. P. 81–84.
7. Garalis A. Fizinė kultūra studento ir inžinieriaus gyvenime // Masinių formų fizikultūrinių sveikatingumų užsiėmimų organizavimas: Visasąj. moksl. konf. medž. Talinas, 1985. P. 14–16.
8. Garalis A. Būsimų inžinierių savarankiškų kūno kultūros užsiėmimų organizavimas, jų turinys ir metodika: Metodiniai nurodymai. Kaunas, 1986.
9. Garalis A. Inžinierius šiuolaikinėje gamyboje ir psichofizinis pasirengimas: Metodinės rekomendacijos Vilnius, 1988.
10. Garalis A. Kūno kultūros ir sporto tautinio sąjūdžio ištakos Lietuvoje // Kauno diena. 1994 liepos 8 d. Nr. 164; Olimpiniis sportas. 1994 rugsėjo 1 d.
11. Grigas R. Tautos savigyna. Vilnius, 1993.
12. Esmaitis. Pedagogikos istorija. Kaunas, 1930.
13. Maceina A. Pedagogikos istorija. Kaunas, 1939.
14. Kardelis K., Ščerbauskas R. Kūno kultūros ir kitų dalykų mokytojų požiūris į kūno kultūrą ir sportą // Kūno kultūra (27). Kaunas, 1995. P. 30–37.